

HET KASTEEL VAN RUM(P)ST

De 'toevallige' ontdekking van de funderingen van het voormalige kasteel van Rumst in het voorjaar van 2019 was de ultieme bevestiging van de ligging van dat kasteel, dat alleen uit literatuur en archieven bekend was, dat op enkele kaarten vermeld staat en dat één afbeelding kende, waarbij getwijfeld werd of die wel waarheidsgetrouw is.

Historische context

De strategische ligging van de Rupel gaf de Noormannen de gelegenheid om ver in het binnenland door te dringen voor hun strooptochten. Zo werd er op het einde van de 9de eeuw al een eerste versterkingstoren gebouwd, die mettertijd werd uitgebreid tot een bredere versterking.

In de naweeën van het Karolingische rijk wonnen de telgen van de Berthout-familie meer en meer macht. In 1180, bij zijn dood, wordt Wouter Berthout vermeld als 'heer van Rumst' en een jaar later vestigt zijn broer en opvolger Geeraerd zich op het kasteel van Rumst.

In de middeleeuwen wordt het gebouw beschreven als een slot gedeeltelijk met waters omringd, die via een 'kil', een vaargeul, verbonden was met de Nete. Het kasteel was dus, zeker bij hoog water, bereikbaar per boot.

In een later document wordt het kasteel omschreven als een bouwwerk dat sterk lijkt op wat nu nog gekend is als 'Ter Elst' in Duffel. De periode 13de eeuw – 15de eeuw wordt beschouwd als de meest luisterrijke voor het kasteel. Vanaf 1290 wordt de heerlijkheid Rumst immers autonoom, los van de heren van Grimbergen, waaronder het eerder ressorteerde. De opeenvolgende 'heren' en 'vrouwen' van Rumst, die meestal door erfopvolging in het bezit kwamen van de heerlijkheid, behoorden mettertijd tot de hoge adel. In de 15de eeuw was de familie 'de Bourbon', een zijtak van het Franse koningshuis, in het bezit van Rumst. Ze hadden nog veel andere bezittingen in het toenmalige Frankrijk en daarbuiten, waardoor ze niet vaak, misschien wel nooit in Rumst hebben geresideerd.

Geldproblemen verplichtten Maria van Luxemburg, weduwe de Bourbon, tot verkoop. Hendrik III van Nassau kocht de heerlijkheid in 1533 en werd eigenaar van het kasteel. Zijn zoon René (of Renier), meer gekend onder de naam 'van Chalon', volgde hem op in 1538. Na zijn dood in 1544 werd hij opgevolgd door zijn neef Willem de Zwijger, van Oranje-Nassau, behorend tot de entourage van Keizer Karel. In 1559, kort na de dood van Keizer Karel V, verkocht Willem de heerlijkheid aan de Antwerpse koopman, Melchior Schetz, ook weer om financiële redenen. Dat is in de periode dat het zeekanaal Rupel-Brussel, van Willebroek naar onze hoofdstad, werd geopend. In 1585 was landvoogd Alexander van Parma hier om het kasteel van Eekhoven, Battenbroek en het Tongskens in te nemen. Het kasteel van Rumst wordt niet vermeld.

Inmiddels was ook de macht en het aanzien van de heerlijkheid en stad Mechelen toegenomen. In 1559 werd het aartsbisdom opgericht en waren ook de hoogste regeringsorganen daar gevestigd.

Ook de kleinzoon van Melchior Schetz had geldproblemen. De heerlijkheid Rumst werd verkocht aan Christoffel Gretsil, graaf van Oostfriesland; dat ligt voorbij Groningen deels in Nederland, deels in Noord-Duitsland. Hij was ook voor de Spanjaarden gouverneur van Luxemburg. Hij verbleef niet in Rumst, want hij en zijn echtgenote werden begraven in Spontin (provincie Namen).

Door vererving kwam de heerlijkheid in de handen van de familie 'de la Baume', afkomstig uit Dôle in Bourgondië, in de buurt van Dijon, waar ook de focus van hun activiteiten lag. Er was weinig belangstelling voor Rumst, want de heerlijkheid werd in stukken verkocht. In 1661 werd Heindonk verkocht en datzelfde jaar kreeg Willebroek, met Tisselt en Ruisbroek, een nieuwe eigenaar. Twee jaar later, in 1663, werd ook Boom een afzonderlijke heerlijkheid. Het restant, Rumst met Terhagen en Vosberg-Lazernij, verviel bij zijn dood aan zijn verre familie 'de Ligne', waarvan de afstammelingen nu nog in het kasteel Beloeil in Henegouwen wonen. Ze waren in dienst van de Oostenrijkse machthebbers en waren ofwel militair actief, ergens in Europa, of administratief, in de toenmalige hoofdstad van de Nederlanden, Brussel.

Het kasteel werd door de afwezigheid van de 'heren van Rumst' beheerd door een kastelein of een rentmeester. In het aantal gevallen was hij ook 'drossaard', die het beheer van de hele heerlijkheid in handen had. Hij was bevoegd voor fiscaliteit en rechtspraak. In zijn bestuur werd hij geassisteerd door schepenen, vandaar de benaming schepenbank. De administratie berustte bij een secretaris, de ordehandhaving gebeurde door een meier. De namen van deze drossaards, secretarissen en meiers zijn bekend. Ook de functie van notarissen was vertrouwd. En in die tijden behoorde ook de pastoor tot de notabelen.

De heerlijkheid Rumst – waarvan wijlen E.H. Swenden beweerde, dat ze belangrijk genoeg was om tot graafschap te worden verheven – omvatte Rumst, met Terhagen en Vosberg-Lazernij, en Boom, aan deze zijde van de Rupel, maar dus ook Heindonk, Willebroek, met Tisselt, en Ruisbroek aan de andere zijde. Maar omdat de heer van Rumst al omwille van andere domeinen, de titel van 'graaf' droeg, is voor de heerlijkheid van Rumst nooit de titel van graafschap aan de orde geweest.

Omdat het kasteel met de jaren zowel zijn militaire als de bestuurlijke functie verloor, verviel ook het gebouw. Op het einde van de 17de eeuw sprak men van een ruïne. In 1719 werd het gebouw afgebroken. Daarover bestaat een document in ons archief.

Archeologisch onderzoek

Nadat de vondst van de fundering was gemeld aan het gemeentebestuur, werd het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap ingeschakeld voor verder onderzoek. Marijn Van Gils, erfgoedonderzoeker, probeerde in niet al te beste weersomstandigheden binnen het bouwterrein de contouren van de toren, een muur en een gewelf bloot te leggen.

Op basis van deze gegevens kon een vermoedelijk liggingsplan worden uitgetekend, waarbij op basis van historische vergelijking, gedacht wordt aan een vierhoekig kasteel, met een toren op elke hoek. Maar meer omgevingsonderzoek is nodig om dit bevestigd te zien.

Op basis van beperkt onderzoek werden de gevonden restanten gesitueerd in het begin van de 15de eeuw. Daarop wijzen het formaat van de baksteen, de aanwezige natuursteen en de vermoedelijke vierhoekige vorm van het kasteel.

Johanna van Bethune, 'Vrouw van Rumst'

De heerlijkheid Rumst behoorde eind 14de-begin 15de eeuw tot het huis 'Bethune'. Robert van Bethune (+ 1408) erfde het land van Rumst van zijn nicht Joanna van Coucy. Uit zijn derde huwelijk had hij een dochter Johanna (° ca. 1385), die haar vader opvolgde in de heerlijkheid Rumst. Zij trouwde tweemaal, een eerste keer met Robert, graaf van Bar, die sneuvelde in 1415 in de slag bij Azincourt. Ze hadden samen een dochter, ook Johanna geheten, geboren in 1413. Johanna van Bethune hertrouwde met Jan van Luxemburg. Moeder Johanna van Bethune wordt op basis van voorgaande aanwijzingen vermoed de opdrachtgeefster te zijn van het kasteel van Rumst. Ze bereikte een voor die tijd respectabele leeftijd en overleed in 1450. Haar dochter, voormelde Johanna van Bar (°1413, +1462) volgde haar op in Rumst. Ook zij trouwde een telg uit huis Luxemburg, waardoor Rumst na haar dood vererfde in dat geslacht. Zij was een tijdgenote van Jeanne d'Arc, de Maagd van Orléans, heldin van Frankrijk, maar omgekomen op de brandstapel in Rouen in 1731.

Kijkdag op 20 april 2019

Het gemeentebestuur organiseerde, in afwachting van een beslissing over het al dan niet behoud van de archeologische vondsten, een kijkdag. Marijn Van Gils gaf toelichting over het onderzoek dat hij gevoerd had, terwijl Harry van Hooydonk de historische context aangaf.

Tot verrassing van eenieder kwamen vele tientallen belangstellenden op deze warme voorjaarsdag langs om kennis te maken met de vondsten en de historische situering. Zelfs vanuit Westmalle was er belangstelling voor het bouwkundige aspect van deze vondst.

Overdracht van gewelf naar het museum Rupelklei

Na de beslissing van het gemeentebestuur om de site weer vrij te geven zodat het lopende bouwproject onder bepaalde afspraken kon verdergezet worden, vroeg het museum Rupelklei om een klein deel van het gevonden gewelf te mogen overbrengen naar het museum.

De uitgebroken stenen werden genummerd - hun oriëntatie werd genoteerd - en werden overgebracht naar het museum. Een formeel met dezelfde kromming als ter plaatse was opgemeten, werd de basis om de stenen op dezelfde wijze terug te plaatsen. (Rupelklei tijdingen, oktober 2019, nr. 3)

onderzoek

Het vrijgeven van de site werd door het schepencollege gecombineerd met de beslissing om bijkomend omgevingsonderzoek te doen. Het gaat daarbij om onderzoek van de Markt (openbaar domein) en ook aan de Kerkstraat (privaat domein). Hiervoor is toestemming van de eigenaars nodig.

Een gemeentelijke werkgroep inzake Erfgoed zal de verdere ontwikkelingen opvolgen. Zowel het museum Rupelklei als Rumesta zullen aandacht blijven hebben voor dit nieuw element uit onze Rumstse geschiedenis.

Het gewelf tentoongesteld in het museum Rupelklei – foto museum Rupelklei

Epiloog

Door de vondst van de restanten kunnen we de burcht van destijds beter situeren, nadat we eerder met de kaart van Ferraris en de kaart van Popp maar een vage aanduiding hadden, waar de burcht juist gelegen was. Met de bevestiging van het bestaan van de burcht is deze vraag beantwoord. Het bevestigt meteen ook het belang van Rumst, als dorp en als heerlijkheid, in de geschiedenis.

Maar tegelijkertijd zijn er nu een hele reeks nieuwe vragen gerezen, waarvoor meer onderzoek nodig is, niet alleen op archeologisch vlak, ook op erfgoedkundig vlak, en ook op historisch vlak. Aangezien de heren en vrouwen van Rumst tot het huis 'Bourbon' en het huis 'de la Baume' behoorden zullen

ook buitenlandse archieven moeten geraadpleegd worden. Een immens werkveld is opengegoid. Een zee van archiefbronnen zal doorploegd moeten worden.

Harry van Hooydonk (tekst) en Paul De Ceuster (foto's)

